

ESGLÉSIA I SOCIETAT A INCA A PRINCIPI DEL SEGLE XX. MN. JOSEP AGUILÓ POMAR (1889-1946)

MIQUEL PIERAS VILLALONGA

1.- INTRODUCCIÓ

L'estudi de l'església que presentam en aquesta comunicació analitza i se centra en la biografia d'un capellà de principi del segle XX, Mn. Josep Aguiló Pomar. Biografiant aquest clergue volem mostrar com es va desenvolupar part del moviment catòlic a una ciutat mallorquina, en el context d'una societat que adopta i viu intensos moviments obrers de caire socialista i anarquista, que veu el creixement d'organitzacions republicanes i democràtiques, i que sent com apareixen nous costums i noves formes socials cada dia més allunyades de la doctrina oficial de l'Església i de la cultura tradicional. És a dir, amb aquesta biografia disposarem d'un element més per poder calibrar el paper i la força que tingué a Inca el moviment catòlic i els missatges que transmetia l'Església a la societat inquera des de principi del segle XX fins als moments previs a la Guerra Civil.

En aquesta introducció volem aclarir tres punts que consideram bàsics. En primer lloc, hem de dir que part del títol d'aquesta comunicació l'hem manllevat de l'obra de Josep Massot i Muntaner *Església i societat a la Mallorca del segle XX*. Una obra que vessa erudició. Una obra que ens ha aportat una visió global de l'església mallorquina i que ens ha aportat un cabdal d'informació riquíssim. La informació que apareix en aquesta obra és immensa. El llibre de Massot ofereix diverses referències sobre Inca i conté una breu biografia d'Aguiló quan estudia, en el capítol quatre, els deixebles de Costa i Antoni M. Alcover. Fins ara la referència de Massot era la més extensa aportació a la biografia d'Aguiló, un clergue que havia fet aportacions remarcables dins la cultura local i el moviment catòlic inquer. Malauradament, com molts d'inquers, perderen el seu passat l'any 1936. Com Miquel Duran, el passat de Mn. Josep Aguiló és oblidat i arraconat tot just després de la seva mort. De Duran, en sobrevisqueren alguns calius i de forma lenta s'ha recobrat de forma completa la seva memòria. En canvi, d'aquest capellà no hi havia cap referència historiogràfica que el mostràs com un exemple d'impulsor del movi-

ment catòlic a Inca, com un exemple de clergue nacionalista o de clergue actiu i lluitador durant els anys de la Segona República.

En segon lloc, volem aclarir l'afirmació que hem fet a l'inici d'aquesta comunicació quan dèiem que Mn. Josep Aguiló va treballar dins el moviment catòlic. Per tant, què volem dir quan parlem de moviment catòlic? Per respondre aquesta qüestió seguim les aportacions teòriques de Pere Fullana. Ell entén el moviment catòlic com el conjunt d'organitzacions que són "un reflex de la capacitat aglutinadora i força vehiculadora de la religió en una societat en procés de canvi (...) un complex moviment religiós, ètic, social i polític que neix a partir de l'experiència de defensa de l'Església contra l'Estat liberal."¹ A partir de principi del segle XX la característica més important del moviment catòlic és la seva actitud defensiva enfront de la modernitat, sovint a partir d'una "cultura bel·licista i apologètica".²

En tercer lloc, consideram que la present comunicació vol completar altres dos treballs de recerca històrica que hem realitzat els darrers anys. Per una part, creiem que aquesta senzilla comunicació servirà per posar un poc més de llum sobre la biografia de Miquel Duran Saurina, màxim representant del regionalisme polític, de la cultural i del moviment catòlic local a principis del segle XX. Estudiant Aguiló estudiem Duran. Sembla ser que Mn. Josep Aguiló va col·laborar intensament en algunes iniciatives que va dur a terme Duran, però també a la inversa.³ Les relacions entre ambdós no sempre anaren per bon camí. Llorenç Maria Duran ens conta que quan col·laboraren junts en el setmanari *La Veu d'Inca* "les discussions entre ells eren freqüents i fortes, perquè els dos tenien un geni encès i els costava desdir-se dels seus punts de vista. L'endemà tornaven ésser amics i res havia passat."⁴ Per altra part, també servirà per conèixer com el moviment catòlic es contraposava a l'anticlericalisme que creixia amb força a Inca i que hem estudiat en la figura de Llorenç Beltran.⁵

La font fonamental que utilitzam per respondre al nostre objectiu és la documentació pròpia i personal de Mn. Josep Aguiló. És una documentació que és custodiada en aquest moments per la parròquia de Sant Domingo d'Inca. Està composta per quatre quaderns, als quals hi ha enganxats i aferrats tota mena de documents que Aguiló anava guardant. Els documents estan mínimament ordenats de

1 Pere Fullana (1994), *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 8 i 9.

2 Pere Fullana (1994), *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 10.

3 Seria Mn. Josep Aguiló qui va incorporar o va enfortir en el discurs de Miquel Duran cert integrisme religiós?

4 Llorenç Maria Duran (1982), "Comentari biogràfic, Miquel Duran", a *Poesies* (recull de poemes de Miquel Duran), ed. Ajuntament d'Inca, pàgina 28.

5 Miquel Pieras Villalonga (1997), "Anticlericalisme durant la segona República. Inca 1931-1936" a *III Jornades d'Estudis Locals*, ed. Ajuntament d'Inca, p. 219-229.

forma cronològica i temàtica. Hi ha, entre d'altres materials, cartes rebudes, articles de premsa (no sempre datats ni amb indicació del periòdic d'on provenen), programes d'actes religiosos, festius, culturals... discursos propis, discursos d'altres persones que col·laboraren amb ell, el setmanari *Nostra Joventut* i altres publicacions de les quals Aguiló va participar com, per exemple, el butlletí de la parròquia de Santa Maria la Major.

2.- DADES BIOGRÀFIQUES⁶

Josep Aguiló Pomar neix a Inca el 10 d'agost de 1889 i hi mor el 4 de juny de 1946. Era fill de Miquel Aguiló. La seva família era de malnom Cameta i eren propietaris d'un comerç tèxtil a la plaça Major. La família va viure molts d'anys en el carrer de la Glòria. Dia 21 de desembre de 1913 és ordenat prevere pel bisbe Pere Campins a la capella del palau episcopal juntament amb un altre clergue, Miquel Fuster Cortès. Pocs dies després diu la seva primera missa a la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca. Dia 1 de febrer de 1918 és nomenat rector de Sant Domingo d'Inca. Fou professor del seminari des de la seva ordenació fins a juny de 1914. En el seminari també es va dedicar a preparar els alumnes per a l'ingrés. També va ser mestre de gregorià, de solfeig i de piano. Va ser organista de la parròquia de la Santíssima Trinitat. Va compondre algunes obres musicals, però només coneixem dues obres seves: música per al drama *El cor de l'explorador*⁷ i *Trisagi a tres veus*.⁸ Entre 1916 i 1920 va ser vicedirector de la Congregació Mariana d'Inca, on va instal·lar una biblioteca i hi fundà i dirigí el quinzinari *Nostra Joventut*. Era corresponsal del *Correo de Mallorca* a Inca. Instaurà a l'església de Sant Domingo l'associació del Rosari Perpetu, la Congregació del Pilar per a homes i dones, i la Milícia Angélica. Fou organista suplent de la parròquia de Santa Maria la Major d'Inca i primatxer d'aquesta mateixa parròquia. Va col·laborar amb Miquel Duran en el setmanari *La Veu d'Inca* i en molts d'actes culturals i musicals del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca. Era membre de la coral l'Harpa d'Inca i formà part d'alguna de les seves juntes directives.

3.- NACIONALISME I CULTURA

La concepció cultural dins la qual es movia Mn. Josep Aguiló tenia els seus orígens i posava les seves bases en les actuacions d'Antoni Maria Alcover, Miquel

6 Aquestes dades biogràfiques s'han obtingut a partir de la consulta de: Santiago Cortès Forteza (1997), "Cronicó de l'església d'Inca dels anys 1911-1961" a *III Jornades d'Estudis Locals*, ed. Ajuntament d'Inca; de Josep Massot i Muntaner (1977), *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, ed. Curial, Barcelona, p. 66-67; i de la lectura de la documentació personal de Mn. Josep Aguiló (arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca).

7 Aquesta obra es va estrenar a Inca el 5 d'agost de 1923 en el Teatre Principal d'Inca. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

8 Aquesta obra la va estrenar a Inca l'any 1929 l'Harpa d'Inca. Llorenç Maria Duran (1995), *Crònica comentada de l'Orfeó l'Harpa d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca p. 54.

Costa i Llobera, i d'aquells clergues que tenien alguna relació amb el catalanisme i el mallorquinisme de principi de segle. No és estrany, doncs, que quan Mn. Josep Aguiló diu la seva primera missa a Inca a final de desembre de 1913, Mn. Andreu Caimari li dediqui un extens poema en català que es publica en el setmanari inquer *Ca Nostra*.⁹ El mateix poeta Guillem Colom també el felicita per carta amb motiu de la seva primera missa.¹⁰ El món cultural de Josep Aguiló dels anys 10 i 20 del segle passat és, per tant, el d'una persona pròxima al catalanisme, a l'interès per recobrar l'ús real de la llengua catalana, a determinat anticentralisme o a un determinat autonomisme, si ho haguéssim de dir amb paraules més actuals. Massot i Muntaner inclou Aguiló en aquell grup de clergues que "s'han interessat poc o molt per la cultura autòctona (i) han estat, de lluny o de prop, deixebles d'Antoni M. Alcover i de Miquel Costa i Llobera i hereus, per tant, de llurs contradiccions i de llurs antagonismes. Aquests antagonismes (...) impediran una acció conjunta i coherent com la que es donà al Principat i ocasionaran la pèrdua inútil de moltes energies. La República i la guerra civil acabaran de completar aquesta dispersió, ocasionaran frustracions irreparables als uns i proporcionaran evasions lamentables als altres."¹¹

Com hem dit a la introducció l'historiador Josep Massot a la seva obra *Església i societat a la Mallorca del segle XX* ja incloïa Aguiló en el grup de clergues seguidors de Costa i Alcover i ja parlava d'ell, encara que fos molt breument, del seu regionalisme catalanista, de la unió peculiar entre nacionalisme i religió que va elaborar i de la seva participació a les diades de la Llengua Catalana d'Inca de 1916 i 1917. Les idees nacionalistes d'Aguiló estan molt influenciades pels esdeveniments polítics del primer terç del segle XX, per la concepció nacionalista que va heretar d'Antoni M. Alcover i per la mútua col·laboració que mantenia amb Miquel Duran.

L'1 de gener de 1916 és un dels oradors, juntament amb Andreu Caimari i Joan Estelrich, de la Diada de la Llengua Catalana celebrada a Inca. L'1 de gener de l'any següent, també participa a la segona Diada de la Llengua Catalana com a orador juntament amb Antoni M. Alcover, Joan Alcover, Joan Rosselló, Miquel Ferrà Joan Estelrich, Bartomeu Cantalops, Andreu Caimari, Guillem Colom, Pere Riber, Bartomeu Guasp, Jaume Estrany, Miquel Duran i Bartomeu Caimari.

El desembre de 1917 Guillem Fortesa li envia una carta demanant-li la seva adhesió i col·laboració personal en el que havia de ser el Centre Regionalista de Mallorca.¹² El desembre de 1922 participa a l'homenatge que dedica Miquel Duran

9 El setmanari *Ca Nostra* a final de desembre de 1913 també publica un poema de Miquel Duran dedicat a Aguiló amb motiu de la seva primera missa.

10 Carta de Guillem Colom a Josep Aguiló, Sóller, 30 desembre de 1913. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

11 Josep Massot i Muntaner (1977), *Església i societat a la Mallorca del segle XX*, ed. Curial, Barcelona, p. 56.

12 Carta de Guillem Fortesa a Josep Aguiló, 22 de desembre de 1917. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

al poeta Costa i Llobera a la seu del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca. Aguiló és l'encarregat de glossar, davant del públic assistent, la biografia del poeta pollencí.¹³ El mes de març de 1927 assisteix i participa a l'homenatge que l'Harpa d'Inca dedica a Joan Alcover. Entre els participants a l'acte hi havia Llorenç Maria Duran, Miquel Duran i Josep Tous i Maroto.¹⁴ Mn. Josep Aguiló també col·labora amb l'Harpa d'Inca, que posava música a les activitats culturals i nacionalistes que du a terme Duran. El novembre de l'any 1916 Duran fa un primer intent per formar una coral, iniciativa que va ser dirigida per Aguiló, va assajar algunes cançons i va cantar en algunes vetllades culturals, però *l'incipient orfeó no va prosperar*.¹⁵ Va ser membre de la Junta Directiva de l'Harpa. Entre 1926 i 1929 va ser secretari i entre 1931 i 1946 va ocupar, entre d'altres càrrecs, el de vicepresident.¹⁶

Aquesta activitat cultural va acompanyada per un discurs nacionalista força peculiar. Un discurs que va variant des de principi de segle XX fins a l'època de la Segona República. Cap a 1916 Aguiló deixa ben clar que Religió i allò que ell anomena Regionalisme han d'anar units: *Lo que importa idò és educar-nos en un bon sentit de patriotisme agermanat amb la religió*.¹⁷ Considera que Mallorca està unida per forts vincles amb Catalunya. Amb motiu de la primera Diada de la Llengua Catalana, Aguiló en feia el següent comentari: "I la nostra ciutat, en bon hora per ella, ha volgut unir-se també en aquest moviment de patriotisme i de cultura i ha volgut demostrar així que es recorda encara que de nostra estimada Illa de Mallorca, una de les regions de Catalunya, ella n'és de les seves filles majors."¹⁸

La seva idea de patriotisme mallorquí i vinculació amb Catalunya va unida a la idea d'anticentralisme, però no a la de separatisme i de destrucció de la unitat d'Espanya. El nacionalisme d'Aguiló és compatible amb la idea d'una Espanya unida; és més, considera que la defensa de la llengua i la cultura catalanes ha de ser una força que doni més cohesió a Espanya: "Estimem la llengua per tant i no temem que amb això desmembrem ni rompem la unitat nacional. Perquè el dia que brilli el pensament de tots els espanyols en les més variades i característiques formes; el dia que floreixin més la literatura i llengües regionals (...); el dia que siguem més espanyols, més catalans a Catalunya i més castellans a Castella, constituint així no una unitat centralista, amalgàmica, impossible, sinó una unitat harmoniosa i factible, aquest dia Espanya ha de ser gran."¹⁹

13 Programa de l'acte. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu parròquia de Sant Domingo d'Inca.

14 Programa de l'acte. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu parròquia de Sant Domingo d'Inca.

15 Llorenç Maria Duran (1995) *Crònica comentada de l'Orfeó l'Harpa d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca, pàg. 19.

16 Llorenç Maria Duran (1995) *Crònica comentada de l'Orfeó l'Harpa d'Inca*, ed. Ajuntament d'Inca, pàg. 46, 60 i 69.

17 *La Veu d'Inca*, 8 de gener de 1916.

18 *La Veu d'Inca*, 8 de gener de 1916.

19 *La Veu d'Inca*, 8 de gener de 1916.

Amb l'arribada de la Segona República el discurs nacionalista d'Aguiló segueix les pautes de l'Antoni M. Alcover dels darrers anys de vida. En el setmanari *Ciudad*, dirigit per Alejandro Bérnago, Mn. Josep Aguiló publicarà durant tres mesos diferents articles laudatoris adreçats a Alcover.²⁰ En aquests articles segueix parlant de catalanisme, però d'un catalanisme molt particular que el porta a demanar-se: "¿Cuál es nuestro deber de hijo de Cataluña española?"²¹ i que ha de tenir com a model a seguir la figura d'Alcover. Entre el discurs polític mescla també la religió: "(Alcover) no amó tan sólo a Cataluña por ella misma, sino que en ella amó a España entera. En sus artículos (...) puso siempre de relieve su más profundo amor a la Patria (Espanya), una e indivisible, tal como la concebimos los catalanes patriotas contra las absurdas pretensiones de un polinacionalismo insensato (...).

Él, (Alcover), amando y laborando por Cataluña, contribuyó a hacer grande a España y a consolidar su prestigio ante el extranjero. Las generaciones que sucedan a la nuestra necesitarán más de una vez de Mn. Alcover para su formación espiritual, artística y cultural. Y no solo debe recoger Mallorca sus obras (d'Alcover) sino también los admirables ejemplos de austeridad, de fe, de religiosidad de esta figura (...) sin olvidar nunca que toda su actividad tuvo por objeto el ideal de nuestras creencias venerandas en el movimiento catalanista."²²

Després del juliol de 1936 el silenci d'Aguiló sobre nacionalisme, Catalunya i la llengua catalana és absolut.

4.- EN DEFENSA DE LA RELIGIÓ

Mn. Josep Aguiló veu que és necessari actuar en defensa de la religió catòlica. I ho fa des de tres vessants diferents: des del punt de vista de la recristianització i la reconquesta moral de la societat, des de l'acció social i des de la mobilització dels catòlics en la vida pública.²³

20 Aquests articles sobre Alcover varen ser reunits i ampliats per Aguiló i donaren com a resultat una biografia. Aguiló va remetre aquesta biografia a Francesc de Borja Moll per si podia ser publicada. Moll, després d'haver-la llegida li respon que els textos que va llegir "els vaig trobar plens d'efusió cordial, que demostrava ésser vostè un afectuós admirador del biografat. Si li he d'esser franc (...) no li amagaré que aquells articles estan bé com a articles de circumstàncies i com a articles de periòdic. Per a fer-ne un llibre, que sempre té un caràcter permanent, definitiu, els manca una cosa importantíssima a les biografies: el contacte directe entre el biografat i el biògraf. És ver que vostè i D. Antoni M. No se tractaren, no se conegueren personalment a fons i per això encara que en la biografia hi hagi molta calor d'entusiasme hi manca calor de vida". Carta de Francesc de Borja Moll, 25 de febrer de 1940. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

21 *Ciudad*, 27 de febrer de 1932.

22 *Ciudad*, 12 de març de 1932.

23 Segons Pere Fullana, l'acció pública dels catòlics "formalment sempre es tracta de mobilitzacions apolítiques, però la concreció del moviment polític serà l'associacionisme polític. Actuen a favor del tradicionalisme, del conservadorisme o del regionalisme conservador". Aquesta mobilització dels catòlics en la vida pública Pere Fullana l'anomena "acció catòlica", que no s'ha de confondre "amb el moviment apostòlic, també anomenat així, que té els seus inicis a la segona dècada del segle XX". Pere Fullana (1994), *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 26 i 27.

L'objectiu de la recristianització i la reconquesta moral de la societat, l'intenta assolir Mn. Josep Aguiló amb la seva participació en la Congregació Mariana i de Sant Lluís. Les congregacions marianes, de caràcter juvenil, havien sorgit a Palma. La primera es va establir a Montis-ion el 10 de gener de 1879. Entre aquesta data i 1900 s'havien establert associacions com la de Palma a diversos pobles de Mallorca, inclòs Inca.²⁴ Aquí Mn. Josep Aguiló en va ser vicedirector entre 1916 i 1920 i es marcava com a objectiu "lograr la tantes vegades desitjada regeneració moral i social de nostra joventut estimadíssima".²⁵ Les activitats principals eren una reunió mensual dels socis i unes determinades celebracions religioses. Però durant els anys en els quals Aguiló en fou responsable, la Congregació realitzà accions de caire social: millora de l'oci, millores higièniques i millores educatives. L'any 1917 posa en marxa el projecte d'adquirir terrenys i construir-hi un centre d'oci i d'esports en el qual puguin acudir els joves de la ciutat. Per a aquesta tasca necessita molts diners i cerca la col·laboració de la burgesia. Edita un manifest²⁶ i l'envia a "todas las personas pudientes de Inca" i directament els demana diners per dur endavant el projecte: "Con vuestro concurso vamos a ver pronto realizado el proyecto que ha de reportar nuevos beneficios a la juventud inquense: la adquisición de parte del terreno colindantes con la Casa de la Congregación."

Els beneficis que generaran aquestes instal·lacions són aquests: "Recoger a esa multitud de chicos que pululan por nuestras calles abandonados y dejados a sus anchas todos los domingos, muchachos que ya en sus tiernos años han aprendido a insultar a Dios o molestan a las gentes con sus travesuras; atraer a esos mozalbetes y tenerlos entretenidos. Sacar a los jóvenes ya mayores de los casinos, incitarlos a ir a nuestro campo a ejercitarse algunas horas en juegos de gimnasia o deportivos que tanto contribuyen a tonificar el organismo."

No hem pogut comprovar si finalment la Congregació Mariana va adquirir els terrenys essent Mn. Josep Aguiló membre directiu de l'associació. El que sí sabem és que entre 1916 i 1920 la Congregació va tenir una major activitat social, ja que entre l'octubre de 1917 i el setembre de 1918 va publicar un quinzenerari quasi tot escrit en català, *Nostra Joventut*, es varen realitzar nombroses excursions, vetl·lades literàries i musicals, funcions teatrals; es disposava d'una biblioteca i s'arribà a superar els dos-cents congregants.

Mn. Aguiló també està disposat a treballar per la reconquesta moral de la societat. En aquest sentit s'han de destacar les seves actuacions a la premsa local, sobretot en els setmanaris *Ca Nostra* i *La Veu d'Inca* que dirigia el seu amic Miquel

24 Pere Fullana (1994), *El moviment catòlic a Mallorca (1875-1912)*, ed. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 114-116.

25 *Nostra Joventut*, 31 d'agost de 1918.

26 "A todas las personas pudientes de Inca". 1917. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

Duran, i a la publicació *Nostra Joventut*, que ell mateix dirigia. En aquestes intervencions a la premsa local Aguiló defensa la religió catòlica enfront d'idees modernes, la moral laica, la pèrdua de valors, els intel·lectuals moderns... Per exemple, per a la Diada de Santa Maria la Major Mn. Josep Aguiló afirma: "El trono august, la càtedra sagrada de nostra Reina no pot enderrocar-se. I l'impíu, i l'escèptic, i l'intel·lectual modern tendran que fer acallar el seu orgull davant nostra Centinella que vetlla pel bé de nostra ciutat. (...) Malgrat les investides que la pietat sofreix actualment dels inimics de l'Església i degut a les modernes corrents d'indiferentisme i sensualisme, la devoció i el culte a Santa Maria la Major ha de surar per sempre en noltros perquè és el testament sagrat que nos llegà l'avior venerable."²⁷

L'actuació d'Aguiló en aquest aspecte no queda reduïda a la paraula escrita. El 29 de juny de 1916 és un dels oradors de la Diada de la Bona Premsa que es va celebrar a Inca, que tenia com a objectiu fer veure als catòlics que molta de la premsa que es llegia a Inca tenia com a objectiu l'*esbucament* de l'Església i, per tant, havien de donar suport a la premsa que defensava els interessos de la religió ja que "nosaltres catòlics (vergonya em fa haver-ho de dir) no hem sabut respondre amb les mateixes armes, no hem sabut servir-nos dels mateixos medis naturals per sostenir periòdics catòlics que estiguin a l'altura dels que propaguen la impietat."²⁸

El model de premsa que proposava responia als postulats més intransigents i conservadors de l'Església. No és estrany que quan demanava consell a personatges del panorama literari li proposassin certa moderació. El poeta Guillem Colom, l'any 1917, li donava alguns consells sobre com omplir de continguts la publicació *Nostra Joventut* i deia: "Copiau, si de cas, de les revistes de Catalunya a on tot és viu i palpita. Fixau-vos, per exemple, en l'acció social, catòlica, literària, etc. dels caputxins catalans i comprendreu millor que vos dic."²⁹

Cap a 1931 la Congregació Mariana veu que ja no serveix per posar en pràctica la seva idea recristianitzadora de la societat. Són moments de canvis polítics i socials ràpids i radicals. Segurament per això, dia 8 de juny de 1931, un mes i mig després de la proclamació de la Segona República, funda una nova congregació, la Milícia Angélica, sota l'advocació de Sant Tomàs d'Aquino, amb l'objectiu de treballar la recristianització dels més joves. Els motius de la fundació els explica Mn. Josep Aguiló, que és el director de l'entitat, en un extens pamflet que reparteix entre els joves d'Inca:

"La Milícia Angélica: he aquí la gran asociación que la Iglesia ha bendecido y la ha indulgenciado con mano copiosa, presentándola al joven moderno que no

²⁷ La *Veu d'Inca*, 11 de novembre de 1916.

²⁸ Discurs de la vetllada de la Bona Premsa al Cercle d'Obrers Catòlics. 29 de juny de 1916. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

²⁹ Carta de Guillem Colom a Josep Aguiló, Sóller 13 de desembre de 1917. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

quiere renunciar a sus creencias católicas y que se ve, por otra parte, tan necesitado de eficaz auxilio ante el tremendo oleaje de perversión y de descreimiento que nos ahoga.

Es notoria y evidente la rebeldía e indisciplina de la juventud de hoy que ha llevado tantas veces el transtorno y desasosiego a nuestra desventurada Patria. Espanta al corazón creyente ver como crecen y se forman hoy, incluso jóvenes de familias católicas, a macho y martillo. Por qué el joven moderno, en general, ha llegado a estado tan deplorable? Ah, porque el joven de nuestros días, en primer lugar no conoce a Dios ni a su Iglesia, y en segundo lugar se desconoce a si mismo.

¿Estará todo perdido ya para el joven católico de hoy? ¿Habrà para él un remedio, una panacea especial y eficaz para sus males? Sí joven: la Milicia Angélica del doctor Santo Tomás.³⁰

Quan l'associació duia quatre mesos de funcionament s'organitza una vetllada religiosa i cultural. Mn. Josep Aguiló pronuncia un llarg discurs en el qual torna a repetir les paraules del pamflet inicial i es queixa de l'apatia dels catòlics:

"Què no ho veis senyors que la fe se perd? Que no ho notau que la fe se substitueix en falsificacions abominables? No veis que la fe, la fe sacrosanta de Jesucrist desapareix d'Espanya? Inútil és pintar-vos tot lo que està sofrint l'Església santa en nostres dies de part dels seus inemics. I els catòlics què fan? De quina manera lluiten i s'organitzen per defensar-se? Es veu l'apatia, desídia dels catòlics d'avui. És hora d'actuar, és hora de despertar-nos del somni, és hora de prendre posicions estratègiques, és hora de que tots els que mos anomenam catòlics fassem un front únic, perquè aquest poquet dipòsit de la fe no s'efumi en noltros."³¹

La solució a l'apatia està en la reacció catòlica. En un principi, el mossèn proposa una lluita que es mou dins el camp de la religió i de la neoconversió, i que no s'allunya gaire de les activitats que ja va posar en pràctica a la Congregació Mariana. En un discurs adreçat a joves inquers a final de 1931 els deia:

"Idò a pelear virilment, és a dir, com a homos formats contra la sensualitat, contra les doctrines dissolvents d'avui, contra la pornografia i la blasfèmia, contra la ignorància de la religió, amb una paraula contra aquesta gran torrentada d'errors moderns i mentides de la civilització d'avui (...) A contestar fortament a aquells ingrats que no volen que Crist regni en mig d'ells (...) Feis-ho tot amb caritat (...) Totes les nostres lluites, tots els nostres esforços han de tenir per base la caritat."³²

L'associació acumulà durant els anys de la Segona República més d'un centenar d'adhesions de socis. Però no tots hi tingueren una llarga i contínua presen-

30 "Invitación al joven católico inquense. Inca 1931." Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

31 Discurs a la Milicia Angélica, 11 d'octubre de 1931. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

32 Discurs a la Milicia Angélica, 11 d'octubre de 1931. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

cia. Ja l'any 1932, en la presentació del nou curs Mn. Josep Aguiló es queixa de les absències i les baixes d'alguns joves.

La Milícia Angélica prest va adoptar altres senyes d'identitat que no eren les estrictament recristianitzadores. El primer president de la Milícia era, el juny de 1931, el jove Antoni Nicolau de Muntaner, que anys més tard havia de ser un dels membres fundadors de la Falange a Mallorca.³³ La presència de Nicolau a la Milícia va provocar que l'entitat tingués un marcat caràcter polític. Per exemple, durant la visita de Gil Robles a Inca l'estiu de l'any 1931, la Milícia Angélica va nomenar-lo soci honorari. En el Teatre Principal s'organitzà un mitin durant el qual un representant de la Milícia lliurà el nomenament a Gil Robles com a soci honorari. A més, Mn. Josep Aguiló va ser un dels impulsors de la vinguda de Gil Robles a Inca i mantenia relacions amb preveres de la comarca que eren afins a la ideologia conservadora de Gil Robles. Poc abans del mitin del Teatre Principal Mn. Josep Aguiló rebia una carta que demostra aquestes afirmacions:

"Rdo. D. José Aguiló:

Distinguido amigo: ¿Hablará Gil Robles en el local de la Milicia Angélica? En caso afirmativo tienes que mandarme por el dador 10 localidades para venir desde Selva a oírlo; pues Inca por su posición geográfica debe irradiar sobre sus pueblos vecinos; ya que la atmósfera de estos favorecerá vuestra causa en Inca y viceversa.

Cristóbal Pizá, Pbro."³⁴

El caràcter polític de la Milícia també s'observa en la celebració dels seus primers actes públics. El 24 de novembre de 1931, menys de mig any després de la seva fundació, organitza una conferència a càrrec de José Ramis de Ayreflor sobre el tema "El estatismo y su influencia en la familia y la enseñanza. Necesidad de una actuación para combatirlo". Pocs dies abans havia organitzat una conferència a càrrec del polític integrista Gabriel Cortès amb el títol "El momento político actual. Deberes de las auténticas derechas".

A final de 1936, amb la Guerra Civil ja començada, Mn. Josep Aguiló, el director de la Milícia, vol abandonar l'entitat, però Antoni Nicolau, el que fou primer president de la Milícia i que ara exerceix un important càrrec dins la nova administració, no li ho permet. En una carta que Nicolau li envia, comenta: "El apoyo de Falange lo tendrá siempre, y no hay que pensar en retirarse pues su misión a cum-

33 Per a un millor coneixement de la presència d'Antoni Nicolau de Muntaner a la Falange s'ha de consultar Marqués de Zayas (1955), *Historia de la vieja guardia de Baleares*, Madrid. A la pàgina 15 d'aquest llibre es pot llegir com "el mes de julio de 1933, en el delicioso lugar veraniego del Mal Pas ... el procurador Antonio Nicolau se entrevistaba con Alfredo Corominas, iniciando una amistad que más tarde había de superarse en la entrañable camaradería falangista". En aquesta mateixa obra es relata la fundació de la Falange i els seus primers instants de lluita, i s'observa que Nicolau és un dels personatges clau del moment.

34 Carta de Cristófol Pizá a Josep Aguiló, Selva (sense datar, segurament juliol de 1931). Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

plir es muy importante y los chicos necesitan tanto más que catolicismo que de amor a la Patria. Una y otra cosa son lo que han de formar el hombre del mañana."³⁵

El juliol de 1936 marca l'inici d'una llarga decadència de la Milícia Angélica que acabarà quan s'integri dins l'ampli moviment de l'Acción Católica. La Milícia Angélica que havia nascut per fer ressorgir el catolicisme ja no té sentit en un estat que imposarà el catolicisme per llei. El mateix Aguiló ho expressa en un discurs pronunciat el 1938 a la seu de la Milícia: "Estamos presenciando un resurgimiento de nuestra juventud española com nunca imaginar pudiéramos. La juventud se nos iba en los malditos tiempos de la República. Se nos iba cogida en las marañas del vico y de la indiferencia (...) soñando para ella una reacción, un resurgimiento. Ya lo tenemos. Ya lo contemplamos atónitos. Estos millares y millares de jóvenes que han caído gloriosamente por España nos han llenado de consoladoras esperanzas."³⁶

Aquestes paraules s'havien pronunciat només set anys després que Mn. Josep Aguiló hagués definit, segurament de forma metafòrica, la Milícia Angélica com: "Milícia" porque es un ejército de soldados dispuestos a la pelea.³⁷ La brega havia de durar del 1936 al 1939. Aquesta vegada no era una brega metafòrica. A partir de llavors ni la societat ni l'Església catòlica serien iguals, ni tampoc Mn. Josep Aguiló.

35 Carta d'Antoni Nicolau de Montaner a Josep Aguiló, novembre de 1936. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.

36 Discurs a la Milícia Angélica 1938. Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.
El juliol de 1936 marca l'inici d'una llarga decadència de la Milícia Angélica que acabarà integrant-se dins l'ampli moviment de l'Acción Católica.

37 "Invitación al joven católico inquense. Inca 1931." Documentació personal de Mn. Josep Aguiló. Arxiu de la parròquia de Sant Domingo d'Inca.